

НАРОДНЫ НОВИНКЫ

КУЛЬТУРНО-СПОЛОЧЕНЬСЬКИЙ ТЫЖДЕННИК РУСИНІВ СР

р. XVI

ч. 10-13

29. марта 2006
ціна 6,- Ск

• Протагоністы міжнародной навуцнай канферэнцыі прысвечанай асобнасці Анатолія Кралицькога в мадзярскім місці Шаторалуйгель 27. – 28. фебруара 2006: (зліва направа) В. Падяк із Ужгороду (котрый прочітае главны реферат), о. М. Ясик із Чабын, роднога села А. Кралицькога (о нім він выдае брожуру „Anatolij Kralický, rusinsky spisovatel a historik 19. storočia“), Л. Ільченко з Ужгороду, Т. М. Поповіч із Будапешту, Г. Бескид із Пряшова, прадставітелі русиньскога штатнога самосправы з Комлошкы і Мучоня, М. Мальцовска з Пряшова і М. Гай із Міджілаборець.
Фоткы: Д. Крїшко

Конференція о Кралицькім із сензацієв

Міжнародна навуцная канферэнцыя прысвечана творчості вызнамнага русиньскога пісателя і історіка о. Анатолія Кралицькога была 27. – 28. фебруара 2006 в мадзярскім місці Шаторалуйгель (жупа Боршод-Абауй-Землін), на котрій взяли участь выскумніцы з трьх штатів – Мадзярска, Словенска і Украіны. Участнікамі канферэнцыі былі і грекокатоліцкы священицы з навоколішніх сел, актївісты містных центрів Цілодержавной русиньскога самосправы в Мадзярську.

В рамках культурнога програму участнїцы навуцнай громады навшївілі Земплїнскы архїв і нечакано ту нашлі копію матрїкы з часів Кралицькога. Є знаме, же при народжїню Кралицькы дїстав мена Александер, а при высвячїню за священика дїстав нове мена, під яким го вешинов люде знають – Анатолій. Свого часу Кралицькы быв знамым за гранїцями Угорьска ігуменом Мукачівскога монастыря (умер у 1894 році). На жаль, свою автобіографїю про далшы генерациї не охабав, а зато выше сто років літературознателї і історїцы вєлі дїскузію о тім, в котрім році ся Кралицькы народив – у 1834, або у 1835?

Шаторалуйгель почас двох стороч зїстав централным містом Земплїнскога жупы, зато в жупнім архїві сохранили ся вшыткы докумєнты, котры у 18. – 19. сторочах ся выпїсовали при народжїню, вїнчаню або смерті жытелїв той адмінїстратївной области. По першій світовій войні Шаторалуйгель зїстав у Мадзярську (штатна гранїца переходила по єдній із єго улїць), а векаша часть історїчної области Земплїн припала Чеськословенську. Схосновавшы тату інформацию, і з помочю компетентного робїтника архїву **Томаша Олага**, участнїцы міжнародной канферэнцыі спробовали найтї інформацию о Кралицькім, котрый ся народив у селї Чабыны на северї Земплїнскога жупы.

Архївны документ із років 1821 – 1895, як ся указало, сохранив і обсягує на стор. 73 факты о Кралицькім! Ту находимє інформацию: у Чабынах у родїчів Теодора Кра-

лицькога, дяка чабынскога церьквы, і Анны Кончовой народив ся сын Александер Кралицькы. Запис зроблєный 13. фебруара 1835 року. Парох Михаїл Яковїч. Хрестны родїчі Іоан Марковїч і Анна Яковїч, дївка священика. Тота інформация говорїть, же русиньскы пісатель і історїк ся народив 12. фебруара а быв похрещєный 13. фебруара 1835 року.

При тім обяві у Земплїнскім архїві былі прїтомны **Валерій Падяк**, к. н., шпецїалїста на творчость А. Кралицькога, автор выше 50 публікацїй на тату тему, **Др. Тїбор Міклош Поповїч**, прєдседа общєства Будїтелї у Будапештї, **Лариса Ільченко**, ведуча шпецїалїстка Закарпатскога областнога універзалнога навуцнога бібліотєкы, сполуавторка (ведно з В. Падяком) бібліографїї Отець А. Кралицькы, **Мгр. о. Мілан Ясик**, грекокатоліцкы священик у Чабынах, автор брожуры о Кралицькім, **ПгДр. Марїя Мальцовска**, пісателька з Пряшова, лавреатка міжнародной Премїї Александра Духновїча за русиньську літературу, **Мгр. Марек Гай**, учїтель русиньскога языка і культуры на Основній школї в Радванї над Лабїрцєм, **Мгр. Гаврїл Бескид**, навуцный працовник із Пряшова (окрем іншого, сыновець бывшого губернатора Підкарпатскога Руси Антонїя Бескида), **Інж. Дїмітрїй Крїшко**, таємник Руського клубу – 1923 у Пряшові. Тоты вшыткы былі і участнїками міжнародной навуцной канферэнцыі о творчості Кралицькога в Шаторалуйгелю і выступали на нїй.

Обяв у Земплїнскім архїві ся став кулїначным эмоцїйным моментом навуцной канферэнцыі, котра прошла на высокій органїзацїнїй і навуцнїй уровнї. Было прочїтано вісем рефератів. Органїзаторама канферэнцыі былі – **Русиньске культурне общєство Будїтелї і Русиньскы выскумны інштїтут у Мадзярську** (ведучїй Тїбор Міклош Поповїч).

Валерій ПАДЯК, Ужгород

Русины на Словенську по році 1989: розвой, сучасны став і перспектївы (3.)

Зрод першых русиньскых органїзацїй припомїг ку знововозроджїню ідентїты Русинїв

Хоць перше конгрєсове засїдана новостворєной міжнародной органїзацїї – Світовога конгрєсу Русинїв было на Словенську, конкрєтно 22. – 23. 3. 1991 в Міджілабірцях, думка възнїку такога органїзацїї ся зродила у послїдного губернатора Підкарпатскога Руси – Івана Парканїя а з реалїзацїєв конгрєсу ся уважовало спершу в Іршавї на Підкарпатю, пізніше в Руськїм Керестурї у Войводинї, але вшыткы тоты увагы про розлїчны причїны ся наконець мусили одверсти. І так органїзатором першого міжнародного конгрєсовога засїдана Русинїв із розлїчных штатів і практично ай ініціатором заложенїя новога міжнародной органїзацїї наконець была Русиньска оброда, тогды з центром у Міджілабірцях, днесь у Пряшовї, а то за фїнанчнога помочї штату, конкрєтно тогдышнєго прєдседа влады Словенскога републікы Яна Черноурьскога.

Взник четвертой русиньскога органїзацїї в Европї і Америцї (спершу руху) по році 1989 – Русиньскога оброды в Чесько-Словенську в марцу 1990, (по Русиньскїй асоціацїї (Rusyn Assotiation) в 1983 р. в Мїннеаполїсі у США, Стоваришыню Лемків у апрїлю 1989 в Польску і Общєствї карпатскых Русинїв у фебруарї 1990 в Ужгородї на Підкарпатю) і възник першой міжнародной цілосвітєвой органїзацїї Русинїв – Світовога конгрєсу Русинїв тых на терїторїї Чесько-Словенска, высунутя їх цілїв, мїджі котрыма на першїм мїсцї было **узнаня Русинїв як самостаной народности без вшєлякых додатків** (Українцї (Русины), Русины-Українцї або Русины/Українцї), зачатя процесу знововозроджїня ідентїты Русинїв і розвой дїятелєства і агїтацїї тых органїзацїй своєв немалов мїров припомогли к тому, же **першыраз од II. світовога войны ся Русины могли слободно записати до гарків списованя людеу у Чесько-Словенську 1991 року лем як Русины а свїй материньскы язык уваждати лем як русиньскы**. І хоць было мало часу і фїнанцї на дяку велику пропагаторьску роботу, ай їх заслугь ся 16 937 обывателїв приголосило лем ку Русинам і 49 099 лем ку русиньскому материньскому языку, што было єднозначно веце, як ся приголосило к Українцям і україньскому материньскому языку. Таке і то є доказ, же ани выше штиридцять років комунїстїчного тоталїтного режїму, за помочї котрого мїг проходити процес українізацїї, не доказало зломити Русинїв і они встали з поплїю як байны птах Фенїкс. **Были штатом узнаны як самостатна народностна меншина, што жыє в Чесько-Словенську (од 1. януара 1993 в самостанїй Словенскїй републіцї), і уж ніч на тім не змїнили ани не змїнять нїякы Русины україньскога орьєнтацїї, українофїлы ці українофобы**. Днесь каждый мать право голосити ся або к народности Русин, або Українець, к русиньскому материньскому языку ці україньскому материньскому языку, бо то є высїдєк процесу самоїдентїфикацїї людеу, не ідентїфикацїї дакого даким іншым. А не обстоять ани тверджїня проукраїньскых особностей, же Русины і Українцї – то єдна народностна меншина. Кїбы сьме были согласны з тым тверджїнем, же є єдна народностна меншина, та скорїше русиньска, але не україньска. Но Русины нікому не вначують свїй погляд, є то демократїчне і слободне рїшїня каждого обчана. А же перєсвідчованя українофїлів не мать нїякы змысел, то потверділо і далше списованя людеу у 2001 році, де Русины зазначїли звышїня чїсла жытелїв, што ся приголосили к русиньскїй народности (24 201) і к русиньскому материньскому языку (54 904), а Українцї – рапідне зменшїня чїсла жытелїв, што ся приголосили к україньскїй народности, але главно к україньскому материньскому языку. **З чого єднозначно виходить, же процес знововозроджїня ідентїты Русинїв мав і мать вызнам і же ай многы з тых, котры ся голосять к Українцям або Словакам, увєлі русиньську рєч за свою материньску**. Русины при послїднім списованю людеу мали найвєкшїй процєнтуалны нарост од попереднєго списованя в 1991 році (41 %). Фактом є, же при послїдніх двох списованях жытелєства ся ніхто не приголосив ку гїбриднїй народности Русин-Українець, хоць така можность была у вольнїй рубрїцї під назвом „Iná národnost“ а Русины україньскога орьєнтацїї на челї зо своїм „союзом“ все неправом оперують з назвом той неекзїстующой народности.

(Продовжїня в далшїм чїслї.)
Мгр. Александер ЗОЗУЛЯК

Православна церьков мать нового архїєпіскопа Яна

Новым мїтрополїтом Чеськых країн і на Словенську ся, може, стане **Ян Голонїч**, котрый дотеперь быв мїхаловскым архїєпіскопом. **11. марта 2006 го Єпарїялна громада Православной прїшївскога спархїї зволїла за архїєпіскопа прїшївскога і Словенска.**

„Тыма вольбама было сповненє єдно з основных условїй про зволїня нового православного мїтрополїты Чеськых

країн і на Словенську,“ повїз таємник Священой сїноды Мілан Герка. Кадїдатама на мїтрополїтату можуть быти лем прїшївскы архїєпіскы Ян і пражскы архїєпіскы Криштоф.

Архїєпіскоп Ян так став на мїсце небогого Єго Блаженства Николая, котрый умер 30. януара 2006. Правї 11. марта прошов термін од єго смерті, доколи подля церьковнога права православны священицы мали зволїти нового мїтрополїту. Є знаме, жебы ся так мало стати в апрїлю, але церьков не зїстала без свого найвышшого прадставїтеля. „Выконовати тату функцїю быв дочасно повїренїй пражскы архїєпіскоп Криштоф,“ інформовав М. Герка.

Голонїч зачне выконувати функцїю прїшївскога єпархїа аж по святотнїм обрядї, котрый є условїєм про наступ до функцїї. Датум інтронїзацїї становлєный на 7. апрїля. Аж по нїм вьрїшїть о обсаджїню функцїї мїтрополїты Священая сїнода Православной церьквы в Чеськых країнах і на Словенську.

11. марта православны священицы зволїли і помїчного єпіскопа прїшївскога єпархїї. Став ся нїм ігумен **Тихон**, котрый дотеперь стояв на челї монастыря в Комарнї.

поздравління русинів на 2006 рік

проза, поезія, фотографічне і витварне уменя

число 1

Вітайте між Русинами, пані Івето!

Пані магістерка Івета КОСМАНОВА-САМСОНОВА приналежить к малому кругу сучасної словенської інтелігенції, котра ся душевно напоює на Русинів на Словенську на намаганнях припомочі їм в розвитку їх культурного жывота, абы ся по часі не стали забытым і пословакізованым народом під польско-словенськыма Бескідами. Як двадцятрїчна на яръ у 1978 році доведна із чеськых фольклов співачков Дашов Андыртовов-Воньковов пришли по першыраз із записником і фотоапаратом до нашего краю, абы увіділи жывот в ёго патріархалнішій подобі, як го обидві знали з Брна і Прагы, де обидві штудували (пані Івета історію уменя). Тото, што нашли між Русинами, стало ся про них чудом поземскым і одтогды аж доднес ся стали супутнічками того краю. Навшївлялі го скоро кжеде літо і выдали о нїм свідоцтво – репортажи, модерне обробліня русинських балад у чеськым языку (пані Андыртова), фотографїя, графікы, бісїды в медїях о проблематїці Русинів.

В часі комуністїчної дїктатуры, кїдъ Русины не могли быти ани Руснаками, пані Івета была перзекуювана, але зато у своїм самїздатовім видавателстві Космансон росшырївала тексты о історїї, культурі, геополїтїчній і соціалній сітуації Русинів северовыходного Словенска. Перешла тот край од Новой Седлїці на выході аж по Остурню коло Татар.

Кїдъ мі веце як перед роком послала свое перше письмо до Братїславы, де тепер жыє із мужом, політологом Іваном Самсоном і сыном Грїгорїєм, такой ем порозумів, же ня нашла властна сестра подя души. Повїдять у писмі: *– Любили сьме ай любїме честных і чїстых людей а інакше місце в тім змыслі не знаме, як ваш выход. Мали бы сьме ся культурні лїпше спознати а главні утримати традиції Русинів. Етнічно і етїчно нїт лїпшого духа й серця.*

На столї перед собов смотрю на фотографїї двох молодых дївок (Космановой і Андыртовой), які на руках тримають малых валпальскых дїтваків з Руського Грабовця і Стрїговця (села понїже Ублї). Выдали ся із пару корунами в кешени за тыма, між котрыма нашли праведну простоту і праобраз народной культурности, што го выпесто-

вало велике сожытя чоловіка із Богом і природов, у штоденній роботі коло статку і землі. Пані Івето, ай пані Дашо, не треба довго думати над причїнами ваших інтересів о Руснаків, бо такой знаме, чом ем так. Пшыше Стрїговця на пастївнїковы лучкы ся час од часу ходїть Господь умывати. Вода при хоснованю є многоспомїчна а видїте, помогла ай вам. Але не їде мі єдно до головы: одкы ся вы дїзнали о тім чудї аж ген на другім кінцю републікы? Жебы сьте мали нештандартны контакты? Вшытко є можне, але не у хоцького. Читателям рекомендуєме урывок умелцеюй репортажа Іветы Самсоновой-Космановой Выход сонця. Є нетрадіцієв у кждім змыслі – ай темов, ай штїлістіков, ай мыслїєв полївовчок мїморядно лічївов і спомїчнов. **Штефан СУХЫЙ**

Івета КОСМАНОВА-САМСОНОВА

Выход сонця

Сїнепльнучі небеса, попереплїтаны златистыма листками великого роззареного сонця, белавасткы опар, то є послїдня наша северовыходна железнїчна станїчка Стацин. Там коляї, рудїючі ся мїдкі травами, кїнчать свою путь.

Вышла ем із влаку, на хырбетї шыроко-далеко видительный червень гатїтак, подобный великій ягоді, дозрїваючїм на горбакстїм убочу. Хтоже бы не збачїв перелїтаючу пестру жовну? На то, же є то така мала станїчка, розсаяна є дость, ай послїдні вагоны там стоять і чекають, та не є уж де їти. Може сьте іщі далє дражкы, лемже што о тім краю я знам, де у млячках видїш хмаркы. Пришла ем глядати роботу. Воздух ся блискав холодом, але хлопам у сорочках то не вадїло. Жыво о чїмєсь дїскутовали, рїшаючі певнїкї проблемы, а я дїстала такой першый вопрос: *– Де же, де?*

*– Де же бы, – засміяла ем ся, – кїдъ не на автобусу.
– Ей, та тот їде аж за годину. А де?
– До Собранець.
– За фамелїєв?
– Але, де же, за работов!
– А так сама?
– Ай вы звожуєте дерево самы! Іду ся попросїти до уряду за роботу, із другого боку, од Реметських Гамрїє.
– Гев, їд нам?
– Айно, їд вам.
Важна тїхость і тиха радость.
– А чомже сь не зїстала дома?
Смію ся: *– Дома ся ня так нїхто не спросїв.
Фовтїк ся збївшив о далшых домашнїх.
– А знаш ты, як то у нас є?
– Яке бьм знала, кїдъ я не одты.
– А што же будеш робити?
– Но, то справды не знам. Ту ем зато, бьм поправляла церквкы.
– Православны?
– Гей, православны.
Двома хлопї спустїли головы.
Зачїнав ся краснїй теплїй день. Жїночкы носїли відря, то є мїра на вшытко, хлопї зачїнали свій новий день коло Цїрохы. На Цїросї ся ставлять водостримовїско, новий Мушов, ставать ся, же поучїня приходїть з далека даколи запїзно...
Хлопї, тоты роблять. Тяжко є, же сады пустнють, заношать їх порох, але работа є работа. Раз ся ставлять, то треба ставляти.
– А прїїдеш ся страовати к нам?
– То не знам, рада бьм, лем ці дадуть роботу.
– А де то є?
– В Прехолї.
– В Прехолї? Та як же сьте ту, тадь то є поряднїй фалат юговыходнї одтыль... Но а ты уж ту была?
– Ани нї, але любїть ся мі ту. Суть ту красны сїні березкы...**

– Гей, – із смїхом шмарїть головов найвышшїй, зморщковїтый, но здравый, може пятдесятрїчнїй Русин, – там уж вшытко мать конець.

*– Ходїте тамды? – кладу вопрос сполошано.
– Косїме, а напроти нас українскы жєны. Гойкаєме на них, а вни ани засївати не смїють.*

– Чом бы не смїли? – нараз до бісїды скочїть жїночка, – можуть, але вы не сїваєте по нашїм, водка вам языкы крупїть!

*– А ты же чїя?
– На тот час лем своя! Мам радость.
– Церквкы хоче поправляти, – повїдять дїдик, – а молїти ся знаєш?*

*– Знам, ай буду, бьмі дали роботу!
Суть то рївны люде, не познають шпасы, кїдъ чарую із Словаками. Так плїне мїнута за мїнуты а година якбы ани не была – гусячі крыльцята. Піря.*

Автобус є повный, хоць рано іщі лем настало. Чекам, покы вшыткы увїйдуть і входжам послїднїя. Із схыленов головов дрїбны рахую. – За девять, – гварю.

– За пять, – одповїдять мїрным голосом шофер. Отворю очї дошорока. – За девять, – повторюю і подавам десять корун у дрїбняках.

Шофер зїрне під карочавї пулт, сягне до ташкы по листок, возьме тот за пять, одторне і давань мі ай з пїнязми. Потїм нараз двїгне очї: – А де мате камаратку? Наступовали сьте у Мїхалїю на роспутью.

Впла ем із сходїкв дословно і досправды. Пїсав ся рік 1981. Над автобусовым Вігорлатом залляг вечер. Того дня нам старенькыи священїк росповїдав, як ціле село причуплене в узонькым корытї удолу мать два боку – православыи і грекокатолицкыи. О тых, котры прїяли православну віру у тридцятых роках і камїнем выгналі попа ся повїдять, же зрадїли. Бабка в чорнїм, розгрібуюча ясны вугликы, плакала про пару людських слов, бо зрак іслабнув, бо было кому, ці скорше чом, отворити серцє.

Тїні самоты. Повторїваня хыбалы не є уже лем матїрєв мудрости... Потїхонькы, потїхонькы, в болести к своїм... Ішли сьме тогды темнїючов путїв к автобусовї заставї, не знаючі де дїїдеме, але день іщі нїс слїды дожду і зимноты. Там дагде в потемку, в чорных дождївнїках, в році 1981 сьме наступляли до автобуса.

А днес тот шофер гварить, же сьме были... Смотрю му до твари а в головы ся мі крутять помыслы, як близко сі мусять быти люди, бы три рокы ісховали тварь когоська, кому подали спомїчну руку при „выконї службї“. Як проникливо мусять пережывати вшыткы очї, бы спознали подобу... Як глукбо мусять быти в них іх істота.

Звогло мі під очима. Перешло пару секунд, але такой засяг пробудить горячку чувств а чоловік тогды видить вшытко: цілу драгу, тогдышнїй день, прїятеля, з котрым був, днешнїсть вшыткых близькых і сі усвідомить, які суть оддалености конкретны, але заедно, яка є силна близькость наперек ним.

*– Вьрвали сьте! – кажу. Засміяв ся.
– До Стрїговця?
– До Стрїговця. А повїдїте мі, чей потунїли листкы?
– Нїт, не потунїли, – усміхнув ся, – але я вас везу з Мїхалїюво.*

Зазарїла ем, гї горячїй верьх. – Дякую, мате то в мене сховає.

*Люде в автобусї уважно слухали. – Так ты сь уж ту была!
– Гей, была. З прїятелько, – признавам ся. Незнама бабка мі заправлять светер до ногавїць, бьм ся не заохолїла. Крутїть ся мі в головы. Не знам, ці ся мі смїє, ці драмам. Жїночкы сьуть горды і пробїрчївы. Мїдїжїтым ся рознесло, же важку поправляти церквкы.*

*– А ген, у Тополи, познаш то?
– Знам, там над Руїновою вїпнуть пралїс малин. Гей, а мали сьте там конї чорны ай білы. В оплотках. І цілий валал плїє із прутя. Мене інтересують главнї співанкы, што сьте іх співали вечер, кїдъ сьте ся зышли за потїчком або на лїдвалїнах перед хьжов...*

В очак людей ся блищїть белавеньке світло небес і звїзд, клонять зрак, якбы ся ганьбили. Суть то велїкы, статечны дїти. Кждый мыслїть на таке, што любїть – на домовїну, на бережкы, на своїх. Ани ем сі не подумала, же буду центром позорности. Все ем ся таких моментїв побойковала, лемже тепер є вшытко таке природне. Передер ся ку мї дїва, таке старь, гї я. Є то тіпова Русначка. Мїлка. Поставне, способне, з гордым поглядом і добрым выдрїванєм, таке єднозначне дїва. Із Руїны. Там, де косять послїднї убочї і зберають гранїчны яфры. Же співанкы, клонїть зрак, танцює і спївають в українськым ансамблю в Пряшовї. Ходять по світї і маюць барз стары співанкы. Смію ся, із жывым інтересом, дакус ганьблїво прошу, ці бы ем іх пару не могла дїстати, на радость... Іде домів помочї родїнам із коровков й господарством. Ходить так кждый вольнїй час. До Пряшова одышла найти собі роботу і жебы была ближе к танцю і співу.

– Маєме з того ушыткы превелку радость. Добрі, же вшытко їде само од себе... Конї, ай тоты сьме даколи тримали, родїчі уж не годїны вшытко обходїти, старїють... але силы іх іщі не опустїли.

Кїдъ може, прїїде помочї, але є лїпше, же є поменше худобы, як за дїтиства. Бісїдує скромнї, видно, же худобность краю є властнї богатством. Є затїнена красоты і одношїнем, котрый тоту красу в чоловіковї отвартя.

І так утікати путь, минули сьме Дару ай Старїну, а сонїчно нас спроводжять драгами гї вїрнїй прїятељ. В автобусї сидїть цїганьска мати з двома хлопчїками. Осмагнута веце, як лем роднов кровлєв, певна, з густым чорным волосєм і блїдо чїста в білім шматю з тононькыма смїнка пасїками. Її велїкы усоньскы очї на мене смотрять а тварь ся усміхать. Єдина не має бырзды певного прониканя до жывота, храненого правом на людське таймство. Хоць людська судьба є дашто веце, не лем як звїсть. Є тым найзащїщїным обявом. Через нєго ся люде спознавають, находжакють, стрїчають і дотыкають. Тварить ся, же у часі є чоловік чоловіковым вовком. А я нынї повїм так: вовци сьуть красны звірята. Їх родовый порядок і нажываня сьуть злагодов тых найрозвинутїшых законів. Огроженїй пастырь в часі голоду, кїдъ рувчї пановї гарлом за стадо, назвав вовка неприятељем... Вовчї очї знають быти про вовка і студнїком ласкы ай охраны. Вовк перелестїть і найнебезпечнїшого неприятеля холодонокровоно і по хьтрацькы, кїдъ грозїть небезпека старым, уж слабым вовкам і молоденькым вовчатам. Вовці, перебігуючі через Карпаты, собі ту пожыву не нашли. Вовк не є слово, котре бы ся у тім краю озывало. То аж в Пенїнах, аж у Ґоралїв.

Были то покїйны велїкы вовчї очї. – Ту в Улїчу, – гварить мї, – бьвать агрономка. Тьж прїшла із мїста. Не мала доброго хлопа. Охавїв єї, а она, чекавши дїтїну, прїшла ту дочїста сама. Пїшла робити до лїса. Хлопам лїсну контроло. Требаєло ся дрятати до верьхїє. Є то намагавє. Хлопї сі єї зачали цїнїти. Дїстала бьваня. Але што то є? Сама жєна... Дрвь треба звєстї, обьїйти коло обьїста. Была з мїста, а дїтїны іщі не было на світї. А она од рана до вечера ходїла по лїсах. Тай єї ходїли хлопї помагати. Тяжко на ню было спочатку, уж є але лїпше. Наробїло ся єї хлопця... Ай она ту сама прїшла...

Добїсїдовала і в шырокім усміві ся єї блискїтї зубы. – Зїстаниш, ці одьїдеш?

– Іщі не знам, ці дадуть на урядї роботу. Ту є краснї. Автобус заставїв в Ублї на роспутью. Кывла головов і вышла. Вечур, кїдъ над зацьвїтыма лүками лже синїй опар і цалком потемнїє край неба ай горы, тось над потоком, де рїзали, але хавїли з лєдкы яблїнь, бо вна родить, тось выгавїли на гармонїці.

Тїгавы і сердовчїны балады. На пїдвалїні найодлеглїшоу хьщїны сидять жїночкы і бьвядує. Спївають на штрїгі голосы ай вецєголосо. Тот спїв плїне, несє ся понад валалїкы, споєвавшы іх і нїсїны завїста. Єм дома...

Послїдня рїсєвка – Стрїговець. Хоць ем хотїла в Ублї пересїдати, але тот шофер... Стою посеред высокых могутных стромів, коло деревяного мостика а воздух коло ня танцює. Валалїк мовчїть, іщі ту тримають скромне господарство, є час полєвьх работ. У домиках і сьпанцях із зарїчного боку за криком мїдкі співаючіма птахама колїсь ся бьвало. Тоты хьжкы – збївш штрїгі аж пять метрїв із бодаїякыма фундаментами, выбудованы з валкїв глины, соломы, воды і высушены на сонцю памятають час біды, кїдъ собі в них помагало взаїмнї ай даскїло родїн.

Дєсь ту стоять мовчанлїво у ролї засобарнї, кїдъ кошатыма корунами стромів, мїцнчмы охранными. Лем помїджі конарївля белава заря небес.

Єм дома. Пїдсакую і розмітую руками, што мі так бє серцє. Псомтє, жєны перуть на ярку... Прошу ся на панї Березнякову.

*– Колє горї...
Колє горї, значїть же садить бандуркы, ці ручно окоплює землю на вышнїм фалатї про меншїй трактор. Зошмарюю свій червень гатїтак. І шкрїявм ся по убочї.*

*– Дай бже жєстї! – усмівам ся гї вігорлатьска долина. Смотрїть, позерать, в очак ся єї одражать страх і несподїваня:
– А ты як прїшла?
– Прїшла ем, даїте матьку!
– Бєру матьку і робїме.
– Лем охав, тадь я на то то порїхтована!*

*Є обїд. Сїдїме на порубаных дрывах, котры ем зачала рубати. Довкола бїгають малы курочкы. Зышли ся жїночкы. Прїшла і сусїда, што так красно спївать в грекокатолицкїй церквы, постоячкы, аж єї слызы течуть: *– Лем почекай, і ты ся научїш так спївати!* Прїшла бабка Хомчульска, вісемдесятрїчна, прїшли ай другы...*

*– А то хто порубав?
– Она.
– А вона знає рубатї?
– Знає, кїдъ порубала.
– А одкы знає?
– Здому.*

– Грїкыї, здому, – одповїдять моя мїла газдынька, тадь они там маюць угля. А мї заїскрїть в очак, предцї їм не повїм, же мы топїме газом. Тулю ся за дрыва.

*– Тадь то єдно, хто порубав, добрі, же є на чїм сїдїти, но нє? Усмівам ся. Мїдїжїтым мї курча сіпо до лона, тай го гладку гї мача. Бабка Хомчуля ня тягать за руку: *– Лодь!* Волоче ня до пелєвнї. Там на соломі ся тупїть десять малых курчат. Ай то є щастя в тім краю. Наробїло ся жывє з Бога. І землї. Сусїды мали гача, а ціле село ходило го обзерати. Уж довго того не было. Не є на файту. І вказує мї дьню, котру одложыла з уроды. Є то пасїя, половина сохарїв і куїсїсторїєв бь похвално писала о такім вытворї, „то земля“ додавать. І пхає мї до руки домашню мясову конзерву. Мясо є в тім краю рарїтов. Такой дар, то є ціле серцє! Справды не знам, што робити, выстїсхати ся іх не пасє.*

Нїч ся не змїніло. Потайнї лежать в столику модны часопїсы „Советская женщина“. Якы сьме вшыткы єднакы! Тоты хустята на головах, чїсты як снїг, тоты самы шаты і сукнї, як ай перед трїма роками. Порівнюючі фотографїї, віджу властнї крої... Тото пышне достоїнство і гордость, тоты самы сонечны очї і ласка така мїцна, же мїсцями очї потемнїють, аж глукбокі лїсы. Валалїк ся збывать і страчать ся в убочї, чїсты потїчкы до бережкы як фарбїсты пантлїкы кроїє... Там ся пасє рудїй конїк, недалеко грошованых і на небосклонї білєх.

*Выбїгне сусїда із хьжкы і бере ня із собов. Там за пелєвнєв закахать кабатя, вытїягне фляшкы: *– На, дай собі!* І усміхать ся. Джмурькнү, попробую, а вна: *– Порядно! Най ті плане не ушкодїть!**

Повїдять ся о нїй, же бетярька, же любїть шмарити погарча. Но але тїлько жывота, што вна го мать в собі, хотїла бьм вера мати холем на пару лїт!

А тепер Свїдник, мїсто досконалой демокрації через натїск. Нерадо прїдавам тїтулы мїстам, котры ня пересвїдчїли о властнїм характерї. Мам прїтїм такы чувства, як кїбы мїй душевнїй дїсплєй свїтїв неоновым напїсом над мїстом якєсь гєсло одлучене од дїйсвітлїности, што даколи подаєднїм прїїде на дяку, кїдъ не маюць в собі нїч. Вынятк але потверджує правило.

В історїї є попятано і чїсто. Ай ромскы осады традицій характер утримують. Є ту цалком інаньска сітуація, як понїже Пряшова, ці выше Попраду в пастырьско-древарьскїй области. Не знам, чом, лемже є! Холем же то на першїй погляд ударить до оч. Ромама ем ся інтересована дово ай зато, же сьуть частєв Словеньска а погляды на них ся не іх властнов винов росходять. Ай хоць про роздїл в менталности ем комунїкаціє обмєжджєво, дасть ся повїстї, же о них мало знам, но віджу роздїлы візуально, подля етнїчных кутів Словеньска. Ту (коло Свїднїка) в сполужьто з Русинама етнїчна філозофія Русинів взяла ку собі ай Ромів. Жыють без конфлїктїв, зберають попереберане дерево а в загордах пестують клїнчїковы вїткы, старостливо утримують руково лінію з боків драгы на Дуклю. Дасть ся то высвітлїти вшыляк, але реалность є аполїтїчна. Іднать ся о жывот.

Звєкшчыло ся чїсло плотїв. Служать але лем як охрانا при спрямовлєваню худобы. Суть дость недбавлївы, або цалком нїзкы. Просто тоты самы, што іх знам з окресу Гумєнне, із русиньскых сєл. Прутїкы до вышкы колїн, ці понїже пасу, обкїручєны колячїм друтом. В Гуїнїцях на нас забрєхав першый пєс. Быв то пєс з ромской колонї. Пан го утїшав меном Бодрїк. (Бодрїк – старославянське бодрий, народно-прїповідковє мено про прїятеля, служащого пастырям і людем). Бодрїк ся утїшив а мы ся запозєрали другым боком. Погляд, аж з прїповідкы. Збоку обвакованого дому стояла деревяна дываряна а на пространствї мїдкі нїма робїло пять дорослых і двї ромскы дїти. Далшы двї родїны копали на полі. Быв вечур, кїдъ сьме прїшли до Бардїєва.

Ідеме, бїдїдеме о помаленькым поступї рєшаварьчных работ на старїй раднїці і на костелї, як позерам під ноги, а там таблїчка: „Позор, на ставкї ся робить!“ Взяла ем єї домів і дала собі на першїй шток. Є і бардїєвскы раднїцї, а у нас горї ся робить єднакым способом, як в Бардїєві. Єм вдячна, же церьков так красно законзервовали. В Ладомїровї ем поглядїла деревяны паланкы плота, іщі все чую масноту поляночого воску на долони. Вытїягла ем далекогогляд. Через нєго віджу розбїту паланку на плотї. Стрїха церьковкы уж зьвє зачала до себе насавати час. Буду мусити о тім в Братїславі поїнформовати Івана Гоффмана. Ладомїровска церьков належить під братїславскы рєшаварьторьскы ательєры. Купопа на другїй баштї є дочїста розбїта од вітру. Наш японьскыи далекогогляд, на такы потреби закупленїй, нїч не затїять. Як вшыляк ся дасть позоровати! На третїй куполї ся уволнїла желїзна стїнка. Тота Ладомїрова, то є поезїя. А іх вірь! У вшыткых далшых вірах є охудобненость, або агресїя... ці інакшы необычїны чувства. Звїскнї! Перед церьковлєв стоїть студня. Є дванадцять годин, сонцє в середїні небесной постелї, потїчка нїгде в досягу. Так ем ся полїтїя хотїла! Обьїду студню і што не віджу: на вїшачку за дывєрцями студнї вїсїть чїсте бляшане відро а у нїм повно чїстой слїднєй воды. За церьковков, цалком білов із зелєным вершком стоїть деревяна хьжка як гараня, є цалком нового дерева а помїджі стромы шматя повїшане. Пан Пїп і панї Попадя маюць перед церьковлєв відро воды і вымвають підложкы на очїнїща боканч. За нами цїнтерь і прямю напроти турнї старой деревяной церьковкы. О тїй поезїї, о нїй нїя вшыткы розмышляють! Нїя ся замыслєть над віров. Віра чоловіка формує. Заставили сьме під криком в Ладомїровї. Всередїні пастыска стоїть липка. Шырока, розложиста обла коруна а на нїй самый цвіт. В такой час ся подобать чїпковнї. Шляєрвон. Але кмень є могутнїй. Під липков, якбы в охрانی коло могутного, зато нерозложистого, скорше умїреного, духовно арїстократїчного рївного кмяно у тїни криж стоїть.

По дразі сьме обявили деревяны обьекты, але і тепле одношїня к стромам. Стромы сьуть на парцелах коло хьж розмїщены з великов чувтїлївостєв і ласков. Позбїва неужытковы. Просто

(Закїнчїня на 3. стор.)

*– А ты як прїшла?
– Прїшла ем, даїте матьку!
– Бєру матьку і робїме.
– Лем охав, тадь я на то то порїхтована!*

– Колє горї, значїть же садить бандуркы, ці ручно окоплює землю на вышнїм фалатї про меншїй трактор. Зошмарюю свій червень гатїтак. І шкрїявм ся по убочї.

*– Дай бже жєстї! – усмівам ся гї вігорлатьска долина. Смотрїть, позерать, в очак ся єї одражать страх і несподїваня:
– А ты як прїшла?
– Прїшла ем, даїте матьку!
– Бєру матьку і робїме.
– Лем охав, тадь я на то то порїхтована!*

– Колє горї, значїть же садить бандуркы, ці ручно окоплює землю на вышнїм фалатї про меншїй трактор. Зошмарюю свій червень гатїтак. І шкрїявм ся по убочї.

*– Дай бже жєстї! – усмівам ся гї вігорлатьска долина. Смотрїть, позерать, в очак ся єї одражать страх і несподїваня:
– А ты як прїшла?
– Прїшла ем, даїте матьку!
– Бєру матьку і робїме.
– Лем охав, тадь я на то то порїхтована!*

– Колє горї, значїть же садить бандуркы, ці ручно окоплює землю на вышнїм фалатї про меншїй трактор. Зошмарюю свій червень гатїтак. І шкрїявм ся по убочї.

*– Дай бже жєстї! – усмівам ся гї вігорлатьска долина. Смотрїть, позерать, в очак ся єї одражать страх і несподїваня:
– А ты як прїшла?
– Прїшла ем, даїте матьку!
– Бєру матьку і робїме.
– Лем охав, тадь я на то то порїхтована!*

– Колє горї, значїть же садить бандуркы, ці ручно окоплює землю на вышнїм фалатї про меншїй трактор. Зошмарюю свій червень гатїтак. І шкрїявм ся по убочї.

*– Дай бже жєстї! – усмівам ся гї вігорлатьска долина. Смотрїть, позерать, в очак ся єї одражать страх і несподїваня:
– А ты як прїшла?
– Прїшла ем, даїте матьку!
– Бєру матьку і робїме.
– Лем охав, тадь я на то то порїхтована!*

– Колє горї, значїть же садить бандуркы, ці ручно окоплює землю на вышнїм фалатї про меншїй трактор. Зошмарюю свій червень гатїтак. І шкрїявм ся по убочї.

*– Дай бже жєстї! – усмівам ся гї вігорлатьска долина. Смотрїть, позерать, в очак ся єї одражать страх і несподїваня:
– А ты як прїшла?
– Прїшла ем, даїте матьку!
– Бєру матьку і робїме.
– Лем охав, тадь я на то то порїхтована!*

– Колє горї, значїть же садить бандуркы, ці ручно окоплює землю на вышнїм фалатї про меншїй трактор. Зошмарюю свій червень гатїтак. І шкрїявм ся по убочї.

*– Дай бже жєстї! – усмівам ся гї вігорлатьска долина. Смотрїть, позерать, в очак ся єї одражать страх і несподїваня:
– А ты як прїшла?
– Прїшла ем, даїте матьку!
– Бєру матьку і робїме.
– Лем охав, тадь я на то то порїхтована!*

– Колє горї, значїть же садить бандуркы, ці ручно окоплює землю на вышнїм фалатї про меншїй трактор. Зошмарюю свій червень гатїтак. І шкрїявм ся по убочї.

*– Дай бже жєстї! – усмівам ся гї вігорлатьска долина. Смотрїть, позерать, в очак ся єї одражать страх і несподїваня:
– А ты як прїшла?
– Прїшла ем, даїте матьку!
– Бєру матьку і робїме.
– Лем охав, тадь я на то то порїхтована!*

– Колє горї, значїть же садить бандуркы, ці ручно окоплює землю на вышнїм фалатї про меншїй трактор. Зошмарюю свій червень гатїтак. І шкрїявм ся по

• Учасниці святкового отворіння виставки Руснаці – глядана страченої домовини 16. марца 2006 у Шаріській галерії у Пряшові: (зліва доправа) часть співацького колективу ОУШ Ш. Мойзеса у Пряшові, участны на проекті – Ш. Коцо, С. Гулаєва, І. Лемпелєва, О. Фундак і Л. Німцєва (авторка проекту), Д. Капралєва з Краєзнавчого музею в Гуменнім, Ю. Муличак (родак із Звалы), Б. Німцєва (мати авторки проекту, родачка зо Старини) і Е. Халаханова (тыж родачка зо Старини).

Руснаці – глядана страченої домовини

Така є назва проекту Луції Німцєвої і групи РУСНАЦІ і виставки як výsledку того проекту, котра святочно была отворена 16. марца 2006 у Шаріській галерії у Пряшові. Ведно з нєв была і вернісаж репрезентативной виставки з ціложивотной творчости найзнамішого і найоцінєванішого словеньского маляря 20. стороча – Мартіна Бенкы.

Але подьме по порядку. Спершу на святонім отворіню з двома словеньскыма народныма співанкыма выступило пять дівчат із співацького колективу Основной умельцкой школы Ш. Мойзеса в Пряшові під веднієм свого ведучого і в єго музичнім доповіді на акордеоні – **Йозефа Пірога**, чім вытворили святочну атмосферу, также слово могла взяти директорка Шаріської галерії **Марта Гребічкова**, котра представила обидві отваряны виставки і їх главных протагоністів а потім як першій передала слово кураторці виставки з творчости Мартіна Бенкы – **Анні Олаговій**. Она представила творчость вызначного словеньского умельця і зробила огляд выставеных 122 малярських работ автора, котры на выставку были пожычены з Галерії Мартіна Бенкы у Мартіні, а доповнены были і трєма образами зо збірок Шаріської галерії у Пряшові. Иде о досправды репрезентативну і ціну выставку, котру не так часто мож у таким розсягу увідіти в Пряшові, послідній раз то было перед 37 роками. Виставка є іншталована к вырочу 35 років од смерти умельця. Варто тоту выставку попозерати.

Перед выступлінем авторки проекту другой виставки – **Луції Німцєвої**, із двома русиньскыма співанкыма зась выступило квінтето співачок, чім навяли прекрасну атмосферу, котра сторгла до танцю молодых людей, притомных членів групи **Руснаці** – **Луцію Німцєву**, **Штефана Коца**, **Сілівію Гулаєву**, **Івану Лемпелєву** і **Осифа Фундака**, котры взяли до кола і директорку галерії, і кураторку першой виставки, а также ся часто

не видить на вернісажах выставок вытворного ці фотографічного уменя. Але было то симпатичне, што притомна шырока публіка оцінила бурливым аплавром, видно, молоды Русины і Русинкы мають в своїх генах русиньскій темперамент. Потім ку притомным ся приговорила уж спомянута авторка проекту, котра представила експозицію фотографій і відеопроекції **Руснаці – глядана страченої домовини**, найіншталованой в пивнічных просторах галерії. Ту суть фарбны фотографії бівших розмірів, котры сотворили і члены спомянутой групи, але і малы черно-білы архівны фотографії із выстагованых сел Старина, Велика Поляна, Смулник, Руське, Остружніця, Звала і Дара, які позберали уж споминаны молоды люде ведно з непритомныма на тій вернесажі членами групи – **Луцієв Данковом**, **Яреком Босошом** і сполуправочниками **Данієлом Капралєвом** і **Романом Бабяком**. Виставка і ініціатива суть симпатичным почіном молодой гєнерації, главно Русинів, котрым, видно, судьба тых выстагованых сел про будованя преграды і умелого озера питной воды, як і судьба русинства, дідовизны предків не є легковажна. То треба высоко оцінити. Ку выставці мам лем одну припоминку, же іншталація малых черно-білых фотографій на целговых стінах не было найщастнішым рішєнем, бо фотографії на таким підкладі зникають. Але, може, в далшых містах їх іншталація буде ліпша, наприклад у Гуменнім, де бы тыж мала быти отворена по Пряшові. Молоды Русины указали остатнім, же кідь ся хоче, та ся дасть дашто зробити на культурнім і умельцкым поля, што ся ім подарило з фінанчов підпоры Европской унії в програмі Молодеж, Чеського центра, але і приватных спонзорів.

По штиресто аж пятьсто роках екзистєнції семох русиньских сел были у другій половині 70-ых і в першій половині 80-ых років минулого стороча (послідні люде одты одышли у 1986 році), за часів соціалізму, насилно выстагованы Русины (о тім ся могли дознати і неінфор-

мованы притомны позерателі з там роздаваной статі **Штефана Коца – Історія затопленой области**), жебы могла быти побудована стариньска преграда. Так были сторичны коріня з тов землєв Русинів перерваны, але не цалком, о чім свідчить і почін групи молодых Русинів. За них пересвідчиво говорять слова авторки проекту:

„Найкрайшу часть своего дитинства ем пережила на місці, котре уж не екзистує, а тот скусеность ся стала і моім животным почутком. Все глядам свою страчену домовину. Все можу повісти, же домовина є там, де мам родічів, приятелів, любов, або де ся рано пробуджу. Няй бы то были хоцьде. Але тот чудный почуток страты у мі і так зістане. Може ся мі дістав до тіла через трагічну судьбу нашой родины. Може го мати примішала до нейліной курячой полиевкы слызамы, кідь слухать русиньскы співанкы з радія. Тяжко повісти...“

На отворіню той виставки, котру треба попозерати нам, Русинам, а мож так зробити до 8. мая 2006, были і родины молодых выставователів, наприклад і мати авторки проекту, котра уж 29 років жыє з родиноу у Гуменнім, але на родну Старину нияк раз не може забыти, она ся ей зьявлять нелем у снах, але і в каждоденных представках за білого дня. На родны край не мож нияк забыти, то мі потвердила пані **Божена Німцєва**, родачка зо Старини, але і ей камаратка з того села – **Ела Халаханова**, роджена **Смолякова**, котра тыж уж три десятироча жыє у Гуменнім, але родна Старина, язык, культура, фолкор, традиції ей предків суть закодованы в ній, але і в їх потомках, котры, як видно, не ганьблять ся за своє родне – русиньске і выступають як група під назвов **Руснаці**. Кібы сьме мали веце таких молодых, та не мусиме ся бояти о судьбу русинства і Русинів як самостатной самобытной народностной меншыны на Словеньску.

А. ЗОЗУЛЯК, фоткы автора

З найновшой поезії Штефана Сухого Доїч гадин

*Тисяч грамів їди на день
стравлю я, кротитель гадин,
отрова мі давать кохы,
ставам ся свідком епохы.
Нескротный ві дикый мустанг
стреплю слово в божых устах,
яке зве поземскы діти,
же їх судьбов є терпіти.*

*Вы, сентіменталны люде,
брызнійте сі капку їди!
Хто выйти з того не годен,
тот на ласку є голоден.
Злобу важні брати скусьме,
світ уж ай так лем чорт возьме,
том доїчі гадин вшиткы
рад робиме з жытя збыткы.*

*Без нас бы сьсте помалы
ай постоячки заспали.
Плачете, же жыти тяжко,
Лічіте ся повнов фляшков,
но котрый властну судину
їдєв наповнить з гадины?
Я присягам ту, же-м рад,
же єм гадів камарат!*

*Ай нам часом спляснуть грады,
не знаме сі дати рады,
та все медзецина ту є,
што тя справні ірїтує.
Потім сьме, як булдозеры,
шот валяють сердці й муры.
То мы світ так подіпили,
бы ся чорны й білы били.*

*Повідам я, доїч гадин,
без злости-м быти не годен.
Нам на ліпшы часы блисне,
кідь до світа перун трїсне.
Хто двійнятам у Нев-Йорку
Попідламоває колїна?
Мы то, гадячі босоркы,
й нашов мамов є гадина.*

Придьте на виставку,...

... конкретно на XII. річник міжнародного конкурзу гуморных рисунків на тему „пиво“ під назвов **Золота бочка (Zlatý sudok) 1. апріля 2006 од 11.00 год. у Шаріській галерії в Пряшові**, душов котрого є од самого зачатку популярный русиньскій карикатурист і председа пороты, знамый із наших новинок як автор серіалу **Ілько Сова з Баюсова – Федор Віцу з Пряшова**. Тот конкурз нарїс до таких розмірів, же до нєго посылають скоро 600 работ коло двох стовок авторів із трєх десятков штатів, также є тяжко з такой масы выбирати тоты найліпшы. Нас тішить, же як минулого року Премію Андрія Боґоявлевского здобыв русиньскій карикатурист **Осиф Сториньскій** із Татраньской Лесной, так того року був оцінений за свою роботу Премієв Ігора Шевчіка. Также ґратулуєме оціненому і жєламе выставці успіх і многых позерателів мы, члены редакції Народных новинок, котры суть єдним із медіалных партнерів той культурной акції. **А. З.**

Выход сонця

(Продовжіня з 2. стор.)

стромы. За бризлітовыма хыжыма отварять ся простор із стромами. Двигають ся догоры і являть ся то як переход з села до ліса. Така ілузія є хыбаль про жылот неминуча. Выядрєе закоріненє одношїня, потребу розвинутя чоловіка, єго утриманя ся на світі. Ушыткы в сонячнім пополудню посиджують на підвалинах, позераючі до природы. Ани тоты мачки ся не боять людей. Обычайній справованя домашнєго звірятка є одразом атмосфєры в обьшту. Не дадут ся вырұшты, суть сензібілами на атмосферу. В тім контактї ці є веце доброго, або планого. Про обидва бокы. В тім єм тыж нелем сензібіл, але ай комунікатор інакшой файты, як мой милы Словаки. Навчіла єм ся спознавати і прїимати і інакшы річі. Мам од Словаків здоровє сумліня і людську слұшность. Цалком прїязно. Русины суть нелем честны, але ай горды. Их максіміалізм є спідный у вшыткым. Хыбаль окрем кавы у тутешній рєштаврації. Але і там тото планє їх властній характер выважить. Забавляме ся барз сердєчнї. Чашнічка о штоська молодша як мы, прїиходить к нам дажк несміло, крутить ся, із прїязныма очыма чекать. Єдноу новов бы уж найраднеше утікла, докы мы сі спомняме, што то властні хочеме. Видить ся мі то дакус смішным, але і милым, же тумлюю інтонацію голосу і якнайскоріше, і найласкавіше, і найособніше выповідам незмірно комплікованє рєчїня: – *Дві кавы, прошу!* Прїтім ся заохочуючо усміхну. Кавы сьме толєровали. Цалком природно вышовши вонка, ся смієме і смієме. Є то вшытко тяжше. Тот комплекс із нас є з протилєжного боку людськов оглядностєв. Прямы одношїня міджі тыма люды чуждїнець може тяжко поважовати за свої. Перелож рыбу із рыбника до шафля, повіджме том, абы-сь їй одня молочай. Што буде робити? Рыба не знає ці і што з нєв замышляш а при тім короткым рєчїню (*Дві кавы, прошу!*) ся люде тыж не можуть пересвідчити о людськым братєрствї. Учїнили то нашы пожадованя, наше інакше чутя максіміалізму, інакшы потреби і одношїня. Може Чехы, котры суть заміряны на властній пожыток прїмарного разу, котры кладуть меншій прїтиск на точность формы, та выберають собі із бівшого множества того, што хотять, зато суть ту прїиманы у природній безолствости містным жытельством. Може ай зато выникать міджі Русинами при перебуваню в заграничу тілько народностно змішаных манжєлєств. Русины суть домашні тіпы і родинно заженены – де прїидуть, там сі глядають родину. Ментално суть близшы із Чехами, як із Словаками. Тїп людськой чутливости є ту розділный. Заставме ся на прикладі Свідника, котрый бив все сполы словеньскым, ромськым і словеньскым корінєм жыє без конфліктів, потім є то долина жывота. А Свідник на зачатку той долины містом доконалой демокрації. Домашня панї мечє куркам а міджітьм ся на нас впросто тельно посмотрит. На розділ од місць на запад одты, не плано. Охаблять нас при своїм кралєвствї нерушєных. Всягды довола радостно ґлаголюють діти, аж дзвін утихне. Чоловік бы не повів, же тот фалаток землі, де одпочиваєме по дванадцятгодиной путі, прїналежить ку місту Бардієв. Запалюють лампы. Бардієв є місто, по котрім кідь крачатє, матє чутя, же час не є нічим рушеный. Жытелї міста ся в нїм справують як у природі.

соби далекогляд: „Позозерай, ці є птах на гніздї.“ Птахи мають необычайнє одношїня ку гніздоу. Подаєдны не знають понятя родины а на яйчак, котры правї наклали, сидить панї Птахова із цалком інакшим манжєлом, або лем сама. Властно лем орлы, лебєдї і дикы гусы вхаджують до ціложивотного партнерства. Може правї зато суть у фолклорї дикы гусы сімболом жалю і смутку, лебєдї – чїстоты а орлы – ласкы і слободной, статочной мудрости і вїрности.

Бжать ід нам двї щїнята. Як нас збачили, без слова, тексту пєсї бїсіды, заганьбєно одіглі, охранюючі своє прїватїссїмо. Нашли собі другу драгу, де ся ніхто не плянать і не вырұше. Така якась є подоба характерів, як собі ей знають выбирати і перечувствовати. Псы суть тыж выразом одношїнь, лем прояв є прововом слободы, одразом містєчка. Вшытко суть то лем роздумы, котры мі не дають заспати на травї, затоже тота трава є уж іх. Лєжме напроти польной драгы, выдєртой колєсами возів, днєсь уж ай моторовых, як собі нас ту одпозирє пан із белавой МБ, якбач властник псів. Пан Бардієвчан. На дразі збачу, яка смутна доля ту чєкала на ужовку стромову. Кібы єм могла, положила бы-м ей назад на стром, або до травы. Нынї намачана у млачї лєжыть нерушї під великым сонцєм. Авта ту скоро ани не ходять. Автобус ту не бив. Якбач, дахто із екскурзантів, може діти із родин вертаючі ся з Чех, із такой далїны за родічями. Як є тяжко у природі слабым. А прїєдць ся гварить, же гадїны можуть лізти по стромах правї зато, же мають такы певны свалы. Же є то тяжке быти у природі і быти слабым? Позерам ся на мурванів, як тіжють своїх братів і слұшні ся обзерам за учениками тых односин міджі люды, за Русинами.

Много раз о тім ани не знаме, кідь тот чїстый є про нас незадєбательный. Мы сьме тогды малы. Тото єм ся в тім краю учїла розпознавати. Думаем на тутешніх люды. Яке є то вшытко подобне, а прїєдї не то то саме. Якбач то є актуалнє лем про створы людськой категорії. Што, кібы собі зар люде з того кута землі повіли: „Так, уж дость! Тото є наша земля!“ Дозволили бы сьме собі вытягнути збранї? Але они то не зроблять. Мають ласку, може аж барз мудру, также мають сердєце, мають порозумїня, мають себе. Оступлять ся. Є правда у присловю: мудрішый ся вступить. А не є то засада лем про то, што ся іщї лем учїть будовати своє сердєце? Позначїли сьме і написали дєнь в Ладомировій, Бодружалю, Гуньвіцях, у обидвох Комарниках.

А што із тым терміном „долина смерти“? Покры девятьтїсачево місто із русиньскым, ромськым і словеньскым корінєм жыє без конфліктів, потім є то долина жывота. А Свідник на зачатку той долины містом доконалой демокрації. Домашня панї мечє куркам а міджітьм ся на нас впросто тельно посмотрит. На розділ од місць на запад одты, не плано. Охаблять нас при своїм кралєвствї нерушєных. Всягды довола радостно ґлаголюють діти, аж дзвін утихне. Чоловік бы не повів, же тот фалаток землі, де одпочиваєме по дванадцятгодиной путі, прїналежить ку місту Бардієв. Запалюють лампы. Бардієв є місто, по котрім кідь крачатє, матє чутя, же час не є нічим рушеный. Жытелї міста ся в нїм справують як у природі.

Із словеньского языка перетлумачїл **Штефан СУХЫЙ**.

Досправды ся мы, Русины, ганьбиме?

(На марґо книжкы Штефана Смолея **Не ганьб ся, Русине!**, Русин і Народны новинкы, Пряшів 2005.)

Назва той книжкы припоминає поновем-бровый мітус минулого стороча, кідь нежычливці Русинам не могли прїйти на мено і приписовали їм неґатїва вшыткых фарб, обвинєвали їх з некультурности, нерозумїня своей прїналежности, своїх традиції і т. п. І кідь Русины перед шїстнадцятєма роками ся пробрали к активному жывоту скоро зо ставу клінічной смерти народа, здасть ся мі, же приписовати їм якусь „ганьблївость“, а іщї ей поетїзовати, є неетїчно, нерозумно, бо на сердці зохаблять прїкосовь. Цї треба тоту Кайнову скверну приписовати вшыткым Русинам як народу?! Сьме досправды незрїлы або сьме іщї не вышли з дїтських пєленок? Або, може, лабїрьска среда ся так зопсула, же „іншпїривала“ автора к такой темї, котра собі заслужыла од нєго такє поетїчне спрацованя? Мі ся видить, же нїт, бо каждая народност із гордостєв собі храниць свою доляны культурных традиції. Лабїрьскы фестївалы культуры і шпорту о тім свідчать, а так само днї народностных культур, бїсіды з писатєлями і культурныма дїятєлями, новорічны стрїчі Русинів у Братїславі, выступлїня Театру А. Духновїча і т. д., де Русины комунікують своїм родным языком і успїшно презентують свою народност без ганьбы і з гордостєв на свое русинство. Русиньска інтелїґенція і дома, і у світі розумить свое посланя і тримать ся свого корїня.

Тоты рядкы суть лем реаґенціїв читателя на назву книжкы, бо інаша поезія в книжці бы собі заслужыла інашу, адекватну назву. З тов назвов книжці уж лем хыбїть то, жебы „ганьблївы“ рецензенты і выдавательство цыткали „цыт, цыт, бідный Русине“ а ведно з автором ронили слызы.

Марія ХОМОВА, Братїслава

Новинарський брифінг ку отворіню новоакредитованого програму Русинський язык і література на Пряшівській університі...

... був 9. марта 2006 у великій салі засідання Ректорату Пряшівської університі, де притомных інформовали: (на фотці зліва доправа) проректорка про науку і выскум проф. ПгДр. Вєра Бачова, др. н., директор Інштитуту регіональных і народностных штудій проф. ПаедДр. Штефан Шутай, др. н. і одборна асїстентка Одділіня русиньского языка і культуры спомянутого інштитуту ПгДр. Анна Плішкова.

Проф. Бачова говорила о важности научного выскуму на каждой університі, як то є нормалне у світї, о важности заїнтересовати молодых людей, жебы ся занимали выскумом, але ку тому є важне мати рядный научно-выскумный робочій центр, а тым бы ся мав стати нововытвореный Інштитут регіональных і народностных штудій ПУ, котрый vznikнув зачатком академічного року 2005/2006 розділінем тогдышнього Інштитуту народностных штудій і чуждих языків ПУ на два самостатны інштитуты.

Новый директор інштитуту інформовав о концепції і о главных цілях той інштитуції, о уж зачатых роботах на проектах, котры бы мали припомочі підняти уровни інштитуту, але ай цілою університі, мав бы ся тьж стати робочім місцём, котре бы виховлєвало новых, главно научных работников, але і одборників у сфері педагогічній. Підкреслив, же проблематика Русинів, їх языка, літературы і культуры собі заслужать окрему увагу, што ся дїє в рамках інштитуту, позераючі на захованя дідовизны Русинів у шыршій европській контексті, што є і інтересом Европской унії.

Найвекший інтерес новинарив викликало выступлїня докторки Плішковой, котра їх інформовала о акредітації нового штудійного бакаларьского програму **Русинський язык і література**, який у комбинації з далшыма 12 предметами буде мож штудувати на Пряшівській університі. Тоту можность будуть мочі выужыти штуденты 6 факулт Пряшівської університі. Інформовала притомных о 12 конкретных комбинаціях (позн. ред.: *мы їх публиковали в Народных новинках 1 – 5/2006 і публикуєме їх в рубріці ОСВІТА интернетовой сторінки: www.rusyn-academy.sk*) і увела, же окрем повинных і повинно волительных предметів, якими суть языковы і літературны дісципліны, можуть собі vybrати і з выберовых предметів, котры дадут штуденту комплексный образ о етнічній жывоті Русинів. Міжді выберовы дісципліны належать такы, як: **Ренесанція етнічної ідентиты Русинів по році 1989, Выбраны капітолы з історії русиньского языка, Выбраны капітолы з русиньской культуры, Проявы конфесіональной ідентичности Русинів (Православна і Грекокатоліцька церьков), Русиньска карпатська архітектура, Русиньський професіональний театр, Основы музеоедукології, Спеціфічности редакторьской работы в русиньских медиах, Основы герецькой професії і работа з русиньским драматічным текстом, Вызнамы особности русиньской літературы і культуры, Спеціфічности навчаня русиньского языка в прімарній едукації, Методіка культурно-освітної работы в русиньскім оточіню, Словеньска література і Перегляд світової літературы.** Также выбір є богатый і каждый, хто рішыв штудувати русиньський язык і літературу, як і дакотры зо спомянутых выберовых дісциплін, є вітаный і вірїме, же то ослвити нелем Русинів, абсолвентів середніх школ, але і молодых людей іншой народности, котры проявлять о то інтерес.

A. З., фотка автора

Маме нову і-мейлову адресу і вебову сторінку

Многы читателі і дописователі нам телефонують до редакції, же не можуть нам послати і-мейлом статі, фоткы ці даякы справы. Проблем є в тім, же посылають їх на стару нашу і-мейлову адресу. Але уж дакілько тьжднів маме нову і-мейлову адресу, котра є увеждена на послідній сторінці Народных новинок і часопису Русин, конкретно в тіражі. Але, може, многы то не збачіли, зато теперь даваме нашу нову і-мейлову адресу выразніше:

rusyn@stonline.sk

Так істо нашы новинкы і часопис Русин собі уж од септембра 2005 можете прочитати на новій интернетовій сторінці: **www.rusynacademy.sk**, а то в рубріці **Преса**. Тота сторінка мать і ряд інших рубрік, также каждый, хто ся інтересує історієв і сучасностєв Русинів на Словеньску, може ся дашто дізнати на тій сторінці, котра мать три верзії: русиньску, словеньску і англїцьку. Думаєме, же тота інформація направить ходем часточно недорозумлїня в посліднім часі.

Редакция

Дома ништо не є пророком

(Розговор із проф. ПгДр. Николаєм МУШИНКОМ, др. н., академіком „Национальной акедемії наук України“.)

На Словеньску, главно на Пряшівщині, екзїстує якась „опатерность“ односно особы Николая Мушинки, хоць він є ту найпродуктивнішим автором. Каждый рік выдавать (скоро все за свої пїнязі або за фінанчній помочі своїх приятелів) дві три книжкы а свої статї публикує скоро в каждый числі „Нового життя“ ці „Дуклі“. На Словеньску він не є членом ведучого орґану никотрого обчаньского здружїня (з вынятком „Асоціації українців Словаччині“ і „Наукового товариства ім. Шевченка у Словаччині“, на челі котрых є од їх заложїня в 1990 року), не є ани в редакційній радї няякого часопису, в научній радї никотрой інштитуції ці експертной комісії. „Політичны Русинь“ поважують го за „завязтого україньского націоналіста“ (бо він як Українець ся барз застає за україньскы ідеї), „політичны Українці“ (суть і такы) – за „непевного Українця“ (бо він утримує контакты з такыма научныма работниками, котры в їх очах суть врагами україньской ідеї). Філозофічна факулта Пряшівської університі го послала до пензії (2004), не позераючі на єго высокую кваліфікацію (яку там ништо не мать), одставила го од выштыкого педагогічного і научного діяльства (арґументуючі недостатком фінанцій).

Зато на Україні і в научных кругах україньской діаспори Николай Мушинка є, бесспорно, найзнамішым „Пряшівчаном“. Єго там знають і дають му почливість у першій ряді за єго публикації і рефераты на розлічных міжнародных конгрєсах, конференціях і семінарях, за выступы в радїю, телевізії, за участь при обґаєбі дізертаньных работ і т. д. Старше поколїня го знать іщі з реґулярных релаций Радія Слобода з кінця вісємдесятых і зачатку девятдесятых років 20. стороча. Він є членом „Науковой ради Института мистецтвознавства, фольклору та етнології НАНУ“ (Кієв), членом редакційной рады „Видавництва Львівського національного університету“ і „Видавництва Карпати“ (Ужгород), лауреатом премії Павла Чабиньского (Кієв), Дмитра Нитченка (Сідні, Австралія), Василя Гренді-Доньского (Міжгіря), Микола Кочіша (Новый Сад), „Кавалером Почесной відзнаки Президента України „За заслуги“ III ступеня“ і т. д. ... Книжкы і научны штудії Н. Мушинки выходять у Кієві, Полтаві, Львові, Тернополі, Дрогобичі, Чернівцях, Ужгороді, Нью Ёрку, Торонті, Едмонтоні, Мелберні, Міхіві, Парїжу, Празі, Брні, Оломоуці, Кошицях і Пряшові...

... Давнішый період свого жывота Н. Мушинка описав у своїх спомянях „Колеса крутяться“ (Пряшів 1998), додатком до котрых была бібліографія єго опубликованых работ (зоставитель Александр Мушинка), котра мать 48 книжных публикацій, 157 научных штудій, 858 популярных статей, 291 рецензії і 342 статї інших авторів о нїм і рецензії на єго работы. Бібліографія друкованых работ Н. Мушинки за послідніх вісєм років (1998 – 2005), котру зоставила єго жена Маґда, мать 20 книжковых публикацій, 88 научных штудій, 269 популярных статей, 145 рецензій і 182 статї о нїм і рецензії на єго работы. Думаєме, же тоты числа говорять самы за себе і не потребують коментаря.

Што до числа друкованых работ, Н. Мушинка не мать на Пряшівщині конкуренцію. Але ту іде нелем о множество, але главно о якость, бо автор нігда не іде по верху темы, але снажить ся проникнути до єй глубины. І тотя найменша єго статя мать у собі штось нового, незнамого, давать до обігу новы мена або оцінює їх діяльство з новых позіцій.

Няй тот ненученый розговор із моїм колеґом, з яким еднако думаєме – Николаєм Мушинком, буде скромным дарунком к ославам єго 70. народненя (народив ся 20. фебруара 1936 в селі Курів, Бардієвского окресу) і 50-річного научного діяльства.

• Як бы єсь характеризовав послідне десятироча свого діяльства – 1996 – 2005?

– Тото десятироча было про мене найрушніше, але, видить ся, же і найплодніше у моїм жывоті. Але принесло мі ай найвекшы росчарованя. Возьмїме хоць лем рік 1996, коли єм ославив свої 60. народненя... Міністерство школства СР уж в тім році выділило зо спеціальной резервы на заложїня Інштитуту україньско-знавчих штудій суму 500 тисяч корун. Мене повірили зробити єго проект, што єм охотно зробив. По єго обговоріню на катедрі, проект був посланый деканови Філозофічной факулты ПУ, котрый го одсунув, арґументуючі, же він не є потребный про Пряшівску університі... За грошы выділены міністерством на заложїня Інштитуту україньско-знавчих штудій, была заложена русинь-

• **Яке є твоє одношіня к русиньскому руху на Пряшівщині?**

– Розділіня єдної народностной меншини на дві ґрупы – Русинів і Українців поважую за неґативный яв, котрый прискорює процес асіміляції обидвох ґруп. Нам треба робити выштыко, абы зєдїнїли обидві ґрупы, а зробити треба то чім скоріше. Але я не могу іґнорувати факт, же на Пряшівщині екзїстує велика ґрупа людей, котра на свое означїня поужывать стародавну назву – Русинь, яку до XIX. ст. поужывали выштыкы Українці. **На Словеньску Русинь суть офіціально узнаны як самостатна народностна меншина, котра є численно векша, як україньска. Русинь мають свої окремы орґанізації, літературный язык, в котрім ся выдають книжкы, новинкы, часописы, яким ся говорить в розгласі, телевізії, снажать ся го завести до церькви. В многых одношінях русиньский рух є активніший, як україньский.** Тоты факты мы няк не можеме іґнорувати!

Є много моментів, котры зєдїняють (або бы мали зєдїняти) україньскій і русиньскій рух. Наприклад: Русинь кодифіковали літературный язык не на основі умелого „язычія“ ці даякого чужого языка, але на основі народно-розговорного языка жыльства, што є великим плюсом у порівнаню з практиков минулых епох. Также, они суть за захованя діалектів. Я тьж. Тот язык они уводять до масмедій. Я тьж за поужываня бісідного языка в средствах массовой інформації, а докіньця і книжкы, што адресованы шыршому округу жыльства, я публику на діалекті. Страту діалектів поважую за збідїня чїлонародностной культуры. Они суть за заведїня русиньского языка, также азбуку, до школ. Я тьж.

Кідь штат давать пїнязі на заложїня катедры ці докіньця інштитуту русиністикы, я буду підпорувати таку інштитуцію і єм приправеный із нєв сполупрацювати. Навець, я єм за выдаваня сполочных новинок, половина котрых бы выходила в україньскім языку, а друга половина – в русиньскім літературнім языку. Ефективность таких новинок є бесспорна. Єдина пожадка є, абы такы новинкы не мали антиукраїньске замїряня!

Кідь мы хочеме пережыти, нам треба глядати то, што нас зєдїнять, а не то, што нас розділює. То, што єм повїя, одношіня ся лем ку пряшівскім условїям а в нижкїм припадї бы єм не хотів апліковати свої погляды на інші реґіоны, наприклад, на Закарпатську Україну, де суть цалком інакшы условїя...

(Матеріал перевзяє із интернетовой сторінки: <http://uzhgorod.net.ua> із 23.2.2006, скоротив, звыразив єду пасаж одповідї грубимым тіпом писма і переклад із україньского языка до русиньского зробиє: **А. Зозуляк**, знаючі, же многы Русинь будуть ся чудувати, дакотры і ня критізувати, же чом єм дав до наших новинок статю о Русинови україньской орьєнтації, котрый „выступать протїв Русинам“. Як видно з одповідї на послідній вопрос, не є то цалком так, може, же многы річі од 1990 року, конкретно од тогдышнього януарового зьязду „Культурного союзу україньских трубящих“, котрый ся ту перетрансформовав на днешній „Союз русинів-українців Словаччині“, Николай Мушинка много порозумів і мать днес на то інакшый погляд, не чїсто і слїпо лем проукраїньскій, неґуючі выштыко русиньске. Але о нїм єм выбрав часть з розговору і зато, же хоць є Русин україньской орьєнтації, як научный работник, главно в области етнології, зробив омного вець, як многы „гавкачі“, котры ся лем бють до ґрудей, якы они добры Русинь, але што з того? **Даколи то мало! Также наперек выштыкым і выштыком, наша редакція з нагоды 70-ых народненя і 50-ых років научного діяльства Николая Мушинки желать му міцне здоровя, родинне щастя і энтузіазм до далшой научной работы, котра приношать хосен і Русинам.)**

• Юбіант Николай Мушинка в Парїжу.
Фотка з архіву редакції.

ско-україньско-ромска філіалка Інштитуту выскуму культуры і освіти народностных меншин Словеньска при Університі Константіна Філозофа в Нітрі. Про мене то была велика рана...

• **Ты ся тьж снажив заложыти на Пряшівській університі і катедрі етнології, як то допало?**

– Кідь ня в 1990 році принимали назад на університі (по скоро 20-річній вынученій павзі) дав єм пожадку заложыти катедрі народознавства, котра бы дослїджовала народну культуру Словаків, Ромів і Русинів-Українців виходословеньского реґіону, в яким народна культура (на розділ од інших реґіонів Словеньска, де такы катедры екзїстуют) іщі жыє. Кідь ся Пряшівска університі одділила од кошїцькой Університі П. Й. Шафаріка, заложїня катедры етнології вошло до перспективного плану новозаложеної Пряшівської університі. Приправив єм пару деталіных проектів такой катедры, котры успішно прошли опонентурами найвызнамішых етнологів Словеньска, але єй заложїня містным начальством умело ся оддалєвало до моїх 65. народненя у 2001 році, кідь єм уж про свій высокый вік уж не міг быти ґарантом спеціалізації а іншого ґаранта в Пряшові не было. Але, наприклад, при Філозофічной факулті екзїстували дві катедры – соціального манаґменту і культурології, котры не мали акредітацію одбору, бо на никотрій із них не був професор ани доктор наук. Штудентам грозило, же по скінчіню штудій не будуть мати діплом о своїй кваліфікації. Тогды декан ня попросив стати ґарантом тьх двох спеціалізацій. Я був согласный і передышов єм фіаску. Также я міг быти ґарантом близкой спеціалізації (закон то доволять), але своєї – ні!

В 2003 році при катедрі словеньской історії ФФ ПУ было заложене одділіня етнології, котре в перспективі мало ся перетрасформувати на катедрі. Ведно зо сыном Александром (тьж етнологом, докторантом Карловой університі в Празі) сьме перешли робити до того одділіня. Там єм мав курсы лекцій із розлічных областей етнології, але по двох роках (у рамках наслідной реорґанізації катедры) став єм не потребный і послали ня до пензії, не доволивши ани закінчіти курсы лекцій...

НАРОДНІ НОВИНКИ

Выдавать Русин і Народны новинкы без фінанчній помочі Міністерства культуры СР. Шефредактор: Александр ЗОЗУЛЯК, заступкыня шефредактора: Анна ПЛІШКОВА, редакторкы: Кветослава КОПОРОВА, Марія МАЛЪЦОВСКА. Адреса: Rusin a Ludové noviny, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR. Тел.: 051/77 25 629. Передплатне на рік 250,- Ск, до сусідніх штатів – 600,- Ск, до заґраніча поштов II. кл. 35 УСД, поштов I. кл. 43 УСД, заплатити мож і в редакції. Выроба: ДАТАПРЕСС у Пряшові. Регістрацне ч. МК SR 417/91, МІС 49 438. Опубликованы погляды дописователів не мусять быти згодны з поглядами редакції.

Адреса новинок на интернеті – <http://narodny-novinky-presov.sk>, www.rusynacademy.sk, E-mail: rusyn@stonline.sk

Rusin a Ludové noviny
Duchnovičovo nám. 1
081 48 Prešov 1
PLZ
VsRP - 664/2003

Platené v hotovosti
080 02 PREŠOV 2